

Príprava podkladov pre komplexnú obnovu mestského opevnenia v Modre. Príklad spolupráce medzi FA STU a FiF UK v Bratislave

Jana Gregorová – Silvia Petrášová – Luboš Kačírek

doc. Ing. arch. Jana Gregorová, PhD.
Fakulta architektúry STU
Námestie slobody 19
812 45 Bratislava 1
e-mail: gregorova@fa.stuba.sk

Ing. arch. Silvia Petrášová
Fakulta architektúry STU
Námestie slobody 19
812 45 Bratislava 1
e-mail: gnosiska@gmail.com

Mgr. Luboš Kačírek, PhD.
Univerzita Komenského v Bratislave
Filozofická fakulta
Katedra etnológie a muzeológie
Gondova 2
814 99 Bratislava
e-mail: kacirek@fphil.uniba.sk

Restoration and preservation of urban systems, such as town fortifications, is a complex issue which requires a systematic approach in order to achieve compatibility between the aims and goals of conservationists, design architects and municipal administration. This paper describes a methodology for the preparation of project documentation for the restoration of town fortifications in the city of Modra. With some modifications, it can be applied to similar situations in documenting the development of urban space in Slovakia or abroad.

Key words

interdisciplinary cooperation, presenting architectural heritage, Modra, city fortification, methodology, project preparation

Pamiatková starostlivosť ako ochrana a záchrana nehnuteľného i hnutel'ného kultúrneho dedičstva a záchrana hnutel'ných dokladov vývoja prírody a spoločnosti má na území Slovenska vyše 150-ročnú tradíciu.¹ Ich nositeľmi boli prevažne intelektuáli a osvietensky mysliaci predstavitelia z lokálnej, regionálnej i celoštátnej úrovne. Hlavným leitmotívom ich zapájania sa do ochrany historického dedičstva bol vzťah k histórii vlastného regiónu a úsilie zachovať ho aj pre ďalšie generácie. Vďaka nim sa nám podarilo zachrániť množstvo hnutel'ných i nehnuteľných pamiatok, ktoré by inak zanikli. Na druhej strane však musíme pripomenúť, že ich prínos k ochrane kultúrneho dedičstva bol ovplyvnený znalosťou dobových technologických postupov, vzdelanostnou úrovňou a ich technickou zručnosťou.

¹ Podrobnejšie JANKOVIČ, Vendelín. Dejiny pamiatkovej starostlivosti na Slovensku v rokoch 1850 – 1950. In: *Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok 10*. Bratislava : SÚPSOP 1973, s. 7-60.

Postupne vznikali špecializované pracoviská zamerané na dokumentovanie a ochranu kultúrneho dedičstva (Cisársko-kráľovská komisia na výskum a údržbu pamiatok, Dočasná uhorská pamiatková komisia, Vládny komisariát na ochranu pamiatok na Slovensku, Štátny ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, Pamiatkový úrad...), inštitúcie na obnovu nehnuteľných pamiatok (Pamiatkostav Žilina, Projektový ústav kultúry...) vrátane reštaurátorských ateliérov (Štátne reštaurátorské ateliéry....).

Od druhej polovice 20. storočia sa vo väčšej miere rozvíja špecializované vzdelávanie v oblasti kultúrneho dedičstva. Spočiatku sa kládol dôraz na vzdelávanie v oblasti nehnuteľných pamiatok. Na Fakulte architektúry STU Bratislava vznikla začiatkom 90. rokov 20. storočia Katedra ochrany a tvorby v pamiatkovo chránenom prostredí (Doc. Ing. arch. Anna Schwarczová, Prof. Ing. arch. Pavel Gregor, Doc. Ing. arch. Jana Gregorová). Na Stavebnej fakulte STU Bratislava sa následne vytvoril Ateliér obnovy pamiatok aj s teoretickou prípravou v rámci Katedry architektúry (Doc. Ing. arch. Elena Dohňanská). Paralelne vzniklo aj Centrum technológie obnovy pamiatok (Doc. Ing. Oto Makýš).

Osobitná pozornosť sa venovala štúdiu konzervovania (stredoškolské štúdium – Škola umeleckého priemyslu ŠUP) a reštaurovania podľa jednotlivých druhov materiálov (VŠVU).

Štúdium muzeológie sa realizovalo formou samostatného kurzu v rámci niektorých študijných programov (národopis, archeológia), od 60. rokov ako postgraduálne štúdium v Brne pre pracovníkov múzeí. Ako riadne vysokoškolské štúdium sa muzeológia začala vyučovať na Slovensku až od 90. rokov.²

Definovanie kultúrneho dedičstva

Problematike kultúrneho dedičstva v kontexte nehnuteľných a hnutelých pamiatok sa venovali viacerí autori. Najvýznamnejšími predstaviteľmi muzeológie ako teórie kultúrneho dedičstva, respektíve heritológie ako vedy o dedičstve sú chorvátski predstavitelia muzeológie Ivo Maroevič a Tomislav Šola. Z osobností českej muzeológie sa tejto problematike venovali okrem iných aj Zbyněk Z. Stránský či Josef Beneš. Podľa Z. Z. Stránskeho muzeálna tezaurácia presahuje rámec dedičstva, pretože vedecký prístup vytvára kultúrny odkaz a zdôrazňuje kultúrno-pamäťovú hodnotu muzeality. Kritizuje nadradovanie monumentologického princípu v rámci kultúrneho dedičstva, keďže hrozí strata poznávacej domény muzeológie.³ Zo slovenských autorov sa o vymedzenie pojmu „kultúrne dedičstvo“ prostredníctvom pojmového aparátu muzeológie pokúsil Marcel Lalkovič.⁴ Problematike vzťahu

² Bližšie KAČÍREK, Luboš – TIŠLIAR, Pavol. Stav a perspektívy štúdia muzeológie na Filozofickej fakulte UK. In: *Dokumentácia druhej polovice 20. storočia a súčasnosti*. Martin : Slovenské národné múzeum, 2012, s. 135-146.

³ Citované z MLYNKA, Ladislav. Muzeológia v kontexte vied o kultúrnom dedičstve. In: *Vliv muzeologie na rozvoj muzeí v ČR a SR*. Opava : Slezské zemské muzeum, 2010 s. 41-42.

⁴ LALKOVIČ, Marcel. Problematika priemyselného dedičstva v kontexte kultúrneho dedičstva. In: *Priemyselné dedičstvo ako súčasť kultúrneho dedičstva*. Košice : STM 2004, s. 9-16; Mlynka 2010, s. 40-41.

muzeológia a heritológia v kontexte kultúrneho dedičstva sa venuje aj vysokoškolská učebnica *Múzejníctvo, muzeológia a kultúrne dedičstvo*,⁵ ako aj ďalší autori⁶ a komplexnejšie ju zhodnotil L. Mlynka.⁷

Ako upozorňujú viacerí autori,⁸ medzi muzeológiou a monumentológiou je viacero zhodných, respektíve podobných východísk, a to v rovine teoretickej, axiologickej (hodnotovej), metodologickej i aplikačnej – metódach obnovy, rekonštrukcie, reštaurovania, sprístupnenia i prezentácie. Rozdiely vyplývajú z vlastného chápania monumentológie a muzeality. Ten sa prejavuje v rozdielnom vzťahu k pôvodnému prostrediu pamiatky a jeho autenticite (in situ), keďže pri ochrane hnutelných pamiatok „in fondo“ nastáva strata pôvodného kontextu – nastáva proces teaurácie, respektíve muzealizácie.

Základným právnym dokumentom o definovaní pojmu „kultúrne dedičstvo“ je *Deklarácia o ochrane kultúrneho dedičstva*, ktorú prijala NR SR v roku 2001.⁹ Deklarácia definuje kultúrne dedičstvo ako „nenahraditeľné bohatstvo štátu a jeho občanov, je dokladom vývoja spoločnosti, filozofie, náboženstva, vedy, techniky, umenia, dokumentom vzdelanostnej a kultúrnej úrovne slovenského národa, iných národov, národnostných menšín, etnických skupín a jednotlivcov, ktorí žijú alebo v minulosti žili na území Slovenska, ...tvoria nedeliteľnú súčasť kultúrneho dedičstva Európy a celého ľudstva.“ Rozlišuje:

Nehmotné hodnoty: jazykové a literárne prejavy, diela dramatického, hudobného a tanečného umenia, zvyky, tradície, historické udalosti, zemepisné, katastrálne a miestne názvy.

⁵ MRUŠKOVIČ, Štefan – DARULOVÁ, Jolana – KOLLÁR, Štefan. *Múzejníctvo, muzeológia a kultúrne dedičstvo*. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied, 2005.

⁶ Bližšie sa uvedenej problematike venovali napríklad DARULOVÁ, Jolana. Kultúrne a umelecké dedičstvo Slovenska – jedna z vecných priorít výskumu a vývoja (2007 – 2013). In: *Odkaz kultúrneho dedičstva v primárnej edukácii: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej pod záštitou rektorky UMB v Banskej Bystrici Prof. PhDr. Beaty Kosovej, CSc. a primátora mesta Banská Bystrica Mgr. Ivana Saktora* / ed. Štefan Ligas, Miroslav Banská Bystrica : Pedagogická fakulta Univerzita Mateja Bela, 2009. s. 36-40; DARULOVÁ, Jolana – KOŠTIALOVÁ, Katarína. Kultúrne dedičstvo v kontexte multikultúrnej spoločnosti a jeho sprostredkovanie mládeži. In: Krišková, Z. – Jaďuďová, J. (eds.): *Múzeum a muzeológia – ich determinanty a perspektívy v súčasnosti*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta prírodných vied, 2008, s. 72-82; KRIŠKOVÁ, Zdena. Kultúrne dedičstvo a vidiecky turizmus. In: Halašová, M. (ed.): *Výchova a vzdelávanie k trvalo udržateľnému rozvoju. Zborník z 5. národnej konferencie z medzinárodnou účasťou*. Banská Bystrica, 21. – 22. január 2009. Banská Bystrica : Fakulta prírodných vied, Univerzita Mateja Bela, 2009; BENEŠ, Zdeněk – BOCKOVÁ, Anna – JESZKE, Jaromír – TONKOVÁ, Mária. Dejiny stredoeurópskeho priestoru a kultúrne dedičstvo stredoeurópskych štátov v študijnom (edukačnom) programe stredoeurópskych univerzít. In: *Quo vadis, univerzitné vzdelávanie, veda a výskum na pedagogických fakultách? : v odboroch pripravujúcich učiteľov, logopédov, špeciálnych pedagógov, sociálnych pracovníkov, liečebných a sociálnych pedagógov* [elektronický zdroj]. Bratislava : Univerzita Komenského, 2011.

⁷ MLYNKA, Ladislav. Muzeológia a kultúrne dedičstvo – spoločné cesty k identite. In: *Múzeum a muzeológia – ich determinanty a perspektívy v kontexte súčasného sveta. Zborník príspevkov vedeckej konferencie 11. a 12. júna 2008*. Banská Bystrica : UMB, 2008, s. 54-60.

⁸ Podrobnejšie Mlynka, ref. 3, s. 42-43.

⁹ Deklarácia NR SR o ochrane kultúrneho dedičstva. Citované z <http://old.culture.gov.sk/kulturne-dedicstvo/ochrana-pamiatok/vsledky/deklaracia-o-ochrane-pamiatok> zo dňa 23. 6. 2013.

Hmotné doklady: archívne dokumenty, historické knižničné dokumenty a fondy, diela písomníctva, scénografie, kinematografie, televíznej a audiovizuálnej tvorby, zbierky múzeí a galérií, diela výtvarného, úžitkového a ľudového umenia, architektonické objekty, urbanistické súbory, archeologické lokality, objekty ľudového staviteľstva, pamiatky výroby, vedy a techniky, historické záhrady, parky a kultúrna krajina.

Univerzitné vzdelávanie v oblasti ochrany kultúrneho dedičstva

Ako môžeme vidieť, štúdium o nehnuteľnom a hniteľnom kultúrnom dedičstve sa postupne profesionalizuje, chýba však komplexné štúdium celej oblasti kultúrneho dedičstva či heritológie. Tento problém sa usiloval kompenzovať doc. L. Mlynka pri koncipovaní študijného programu Muzeológia a kultúrne dedičstvo. Štúdium malo mať pôvodne charakter denného 5-ročného magisterského dvojodborového štúdia muzeológia a kultúrne dedičstvo v kombinácii s pramenným odborom (história, etnológia). Po prijatí bolonskej deklarácie o vzdelávaní na vysokých školách a zavedení 3-stupňového štúdia (bakalárske, magisterské/inžinierske a doktorandské) to už nebolo možné. Napokon sa od šk. roka 2006/2007 realizovalo len denné bakalárske štúdium Muzeológie a kultúrneho dedičstva.

Už pri koncipovaní bakalárskeho študijného programu Muzeológia a kultúrne dedičstvo ho Doc. Mlynka¹⁰ koncipoval širšie ako „len“ zamerané na prácu v múzeách a galériách. Postavil ho ako komplexnejšie orientované heritologické štúdium, kde si študenti osvojujú základné teoretické a metodologické princípy ochrany kultúrneho dedičstva s dôrazom na ochranu hniteľného kultúrneho dedičstva v múzeách a galériách (teoretická muzeológia), ako aj nehnuteľného kultúrneho dedičstva chráneného v rámci pamiatkovej starostlivosti (monumentológia). Súčasťou štúdia je aj metodológia participujúcich, príbuzných vedných odborov (archívniectvo, knihoveda, dejiny umenia, kulturoológia, história, archeológia, etnológia). V závere štúdia sa poslucháči môžu špecializovať na muzeológiu alebo monumentológiu. Súčasťou štúdia je povinná muzeologická, respektíve pamiatkarská prax (1, 2), ktorej výsledkom je Postupová práca a Záverečná (Bakalárska) práca, ako aj odborná exkurzia (1, 2), pri ktorej sa vo vybranom regióne môžu oboznámiť s činnosťou a pôsobením vybraných múzeí, ako aj s pamiatkovou prezentáciou historických objektov. Záverečná skúška pozostávala z obhajoby bakalárskej práce a z troch štátnicových okruhov: Dejiny múzejníctva a ochrany pamiatok, Teoretická muzeológia a monumentológia a Aplikovaná muzeológia a pamiatková prax.

Štúdium je teda postavené okrem teoretických poznatkov aj na praktických skúsenostiach. V rámci študijného programu je výrazná spolupráca s viacerými inštitúciami: pramennými (múzeá, galérie), zabezpečujúcimi pamiatkovú starostlivosť (Pamiatkový úrad) i univerzitné pracoviská – Fakulta architektúry a Stavebná

¹⁰ MLYNKA, Ladislav. Muzeológia na Filozofickej fakulte UK Bratislava ako študijný odbor. In: *Muzeológia – teória a prax*. Banská Štiavnica : Spoločnosť pre pamiatky, 2006, s. 66-72.

fakulta STU v Bratislave.¹¹ Súčasťou štúdia je aj kurz *Prezentácia pamiatkového fondu*, ktorého cieľom je osvojenie si foriem sprístupnenia kultúrnych pamiatok a typy prezentácie jednotlivých kategórií pamiatok. Študenti získavajú poznatky o spoločenskom zhodnotení pamiatok, školách a smeroch prezentácie pamiatok v Európe, medzinárodných dokumentoch a legislatíve na Slovensku zameranej na ochranu kultúrneho dedičstva, diferenciacii pamiatkového fondu, kvalitatívnom a druhovom delení pamiatok, formách sprístupnenia pamiatok (solitér, súbor, areál), pamiatkových územiach a ochranných pásmach, typoch prezentácie pamiatok – muzeálnej a galerijnej, pamiatkovej a skanzenovej prezentácii pamiatok, ako aj o komplexnej prezentácii pamiatky, jej pamiatkovej obnove ako forma prezentácie.¹²

Súčasťou kurzu je aj absolvovanie predmetu *Prezentácia architektonického dedičstva* (doc. Gregorová), v rámci ktorého študenti okrem teoretickej časti absolvujú aj klauzúrnu prácu, spracovávanú na podnet konkrétneho objednávateľa. Rovnomenné skriptum na daný predmet bolo spracované v spolupráci s doc. Mlynkom a inými odborníkmi z praxe. Za zmienku stojí prípravná dokumentácia lokality Glanzenberg v MPR Banská Štiavnica (2011) a mestského opevnenia v PZ Modra (2012), spracovávané v spolupráci s renomovanými odborníkmi z praxe.

Táto spolupráca má za sebou už päťročnú skúsenosť, takže je už možné vykonať určité zhodnotenie. Hlavnou devízou kurzu je komplexný návrh riešenia vybraného projektu – z pamiatkarskej i muzeologickej stránky. Nevýhodou sú nerovnaké východiskové pozície oboch skupín študentov. Študenti z fakulty architektúry absolvujú kurz v rámci inžinierskeho štúdia a majú teda širšie odborné poznatky a skúsenosti. Študenti muzeológie absolvujú kurz už v 2. ročníku bakalárskeho štúdia, keďže až do roku 2012 nemal študijný program Muzeológia a kultúrne dedičstvo na FiF UK v Bratislave akreditované magisterské štúdium. V rámci novej akreditácie študijných programov v roku 2014 preto budeme navrhovať presunutie kurzu na magisterský stupeň. Magisterský program muzeológie by bolo vhodné pripraviť tak, aby sa v rámci neho dala absolvovať recipročná výučba s programom obnovy architektonického dedičstva. Táto možnosť sa otvára po novej akreditácii študijných programov, ktorá sa uskutoční v roku 2014. Užšia spolupráca však musí byť potvrdená vedením oboch fakúlt.

¹¹ So Stavebnou fakultou STU spolupracoval odbor Muzeológia a kultúrne dedičstvo na projekte Projekt **KEGA 3/6269/08** Historické cintoríny v kontexte kultúrneho dedičstva, ich ochrana a rehabilitácia na príklade cintorínov Zvonový vršok v Banskej Štiavnici, do ktorého sa aktívne zapojila Dita Csütörtökyová, ktorá v rámci tohto projektu publikovala štúdiu *Vznik a genéza cintorínov „Zvonový vršok“ v Banskej Štiavnici*. In: *Cintoríny v kontexte kultúrneho dedičstva*. Bratislava : STU, 2009, s. 87-94. O spolupráci medzi FiF UK a STU pozri bližšie: CSÜTÖRTÖKYOVÁ, Dita. Ochrana kultúrneho dedičstva na príklade študentských interdisciplinárnych projektov : spolupráca Katedry etnológie a kultúrnej antropológie Filozofickej fakulty UK v Bratislave so Slovenskou technickou univerzitou v Bratislave. In: *Studia ethnologica Pragensia 2013*, č. 2, s. 73-79 a tá istá *Cestou k interdisciplinárnemu dialógu : (spolupráca Katedry etnológie a kultúrnej antropológie FiF UK v Bratislave so Slovenskou technickou univerzitou v Bratislave)*. In: *Slovenský národopis*, roč. 60, 2012, č. 1, s. 93-95.

¹² Informačný list predmetu.

Príprava podkladov pre komplexnú obnovu mestského opevnenia v Modre

Mestské opevnenie v Modre je národnou kultúrnou pamiatkou. Predmetom pamiatkového záujmu sa stalo už v 80. rokoch 20. storočia, kedy boli vytvorené čiastkové zámery obnovy častí pamiatky: v roku 1981 bol vypracovaný Zámer obnovy pamiatky a Program pamiatkových úprav pre valcovitú baštu,¹³ v roku 1982 Zámer obnovy pamiatky pre mestské opevnenie¹⁴ a v roku 1986 Architektonický výskum a program pamiatkových úprav pre úsek východného krídla.¹⁵

V roku 1982 boli zamerané všetky zachované úseky opevnenia a v tlačenej podobe bola vyhotovená fotografická, grafická aj textová dokumentácia. Podľa spracovaných zámerov obnovy pamiatky boli zrealizované obnovy Hornej brány a valcovej bašty s príslušnými úsekmi hradbového múru. V 90. rokoch 20. storočia sa proces obnovy mestského opevnenia zastavil. Obrat nastal v roku 2010, kedy sa zrútila časť hradbového múru na západnom úseku. Táto skutočnosť upozornila mesto na to, že ku obnove hradieb je nutné pristúpiť komplexne – ako k urbanistickému celku a nie po častiach. Z uvedených dôvodov bola začiatkom roku 2012 oslovená FA STU Bratislava pre začatie prípravy projektovej dokumentácie komplexnej obnovy.

Práca bola spracovaná na Fakulte architektúry STU v Bratislave pod vedením doc. Ing. arch. Jany Gregorovej, PhD. a tímu doktorandov v rámci predmetu Prezentácia architektonického dedičstva, na ktorom sa zúčastnili aj študenti študijného programu Muzeológia a kultúrne dedičstvo z Filozofickej fakulty UK v Bratislave.

História vzniku mestského opevnenia¹⁶

Prvé písomné pramene o meste Modra ako o románskej poddanskej osade pochádzajú z roku 1158. V roku 1607 mu udelil Rudolf II. privilégiá slobodného kráľovského mesta, čím mu vznikla povinnosť opevniť sa. Obranná fortifikačná línia patrí medzi opevnenia bastiónového typu. Mestské opevnenie bolo postavené z lomového kameňa z miestnych zdrojov – malokarpatskej žuly/ruly a tehly, ktorá bola použitá na rímasy a detaily otvorov. Pôvodne bolo v celom rozsahu omietané. Celková dĺžka opevnenia bola 2 300 metrov.

Vzhľadom na polohu a tvar už existujúcej štruktúry mestskej zástavby a okolitý terén má opevnenie pôdorys nepravidelného polygonálneho tvaru. Fortifikačná línia obstavala prevažnú časť mesta koncentrovaného pri križovatke Uhorskej a Pezinskej cesty (dnešná Štúrova a Dukelská ulica). Je tvorená múrom pravdepodobne

¹³ STANÍK, Ivan. *Zámer obnovy pamiatky a program pamiatkovej úpravy. Modra – bašta, mestské opevnenie*. Bratislava – Hrad : Krajské stredisko štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, 1981.

¹⁴ STANÍK, Ivan. *Zámer obnovy pamiatky, Modra – mestské opevnenie*. Bratislava : Krajské stredisko štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody 1982.

¹⁵ STANÍK, Ivan. *Architektonický výskum a program pamiatkových úprav. Modra – východné krídlo MO*. Bratislava : Krajský ústav štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, 1986.

¹⁶ spracované podľa: GREGOROVÁ, Jana. *Modra – hradby. Predprojektová príprava pre začatie obnovy NKP mestského opevnenia v Modre. Sumarizácia stavebného vývoja mestského opevnenia Modra*. Bratislava, marec 2013.

Obrázok č. 1: Valcovitá bašta

Zdroj: poskytla Ing. arch. Andrea Bachorecová

Obrázok č. 2: Dolná brána

Zdroj: poskytla Ing. arch. Andrea Bachorecová

Obrázok č. 3: Horná brána

Zdroj: poskytla Ing. arch. Andrea Bachorecová

Obrázok č. 4: Pezinská brána

Zdroj: poskytla Ing. arch. Andrea Bachorecová

jednotnej výšky tvarovaným do bastiónov, kurtín a rohov brán. Doplnená je o valcovú baštu v severozápadnej časti opevnenia (obr. 1) a tri vežové brány situované na hlavných prístupových cestách: Dolnú – v južnej časti opevnenia na ceste zo Senca (obr. 2), Hornú – v severnej časti opevnenia na ceste z Trnavy (obr. 3) a Pezinskú – v západnej časti opevnenia na ceste z Bratislavy (obr. 4). Predpokladá sa, že súčasťou opevnenia bola vodná priekopa. K portálu mestských brán cez ňu viedli padacie mosty. Pred každou z nich bolo predmestie pomenované podľa nej: Dolné, Horné a Pezinské predmestie. V článku o vývoji opevnenia v knihe *Dejiny Modry*¹⁷ bol vyslovený názor, že veža Kostola sv. Štefana kráľa bola pôvodne koncipovaná ako mestská veža a slúžila podobne ako v Trnave ako rozhľadňa s výhľadom na všetky mestské brány.

Stavebné práce na výstavbe opevnenia prebiehali primárne v rokoch 1610 – 1646 v dvoch etapách:

¹⁷ STANÍK, Ivan. Stavebné pamiatky – Mestské opevnenie. In: Žudel, J. – Dubovský, J. a kol.: *Dejiny Modry*. Modra : Mestský úrad Modra, 2006. s. 519-528.

1. stavebná etapa (1610 – 1618)

Pravdepodobne bola vystavaná severná časť západného úseku opevnenia, valcová bašta a brány (Dolná, Horná a Pezinská). Murované časti z tejto etapy predstavovali 20 % z celkovej dĺžky opevnenia (okolo 460 m). O podobe a existencii ostatných častí opevnenia nie sú žiadne historické zmienky, nie je známy ani ich priebeh. Analogicky s inými podobnými lokalitami je možné predpokladať, že buď nebolo opevnenie uzavreté iným typom konštrukcie, alebo išlo o provizórnu konštrukciu, napríklad palisády.

2. stavebná etapa (1620 – 1646)

V tejto etape bola vystavaná zvyšná časť opevnenia – južná časť západného krídla, celé južné, východné aj severné krídlo. Predstavovala 80 % z celkovej dĺžky opevnenia (okolo 1 840 m). V architektonicko-historickom výskume Kostola sv. Štefana kráľa¹⁸ I. Gojdič predpokladá, že mestská veža sa začala stavať v roku 1635, čo zodpovedá tejto stavebnej etape.

V rámci stavebných etáp mestského opevnenia možno hovoriť aj o *3. stavebnej etape* (2. polovica 17. storočia – začiatok 18. storočia). Konštrukcie, ktoré vznikli, možno ešte zaradiť do obdobia funkčnosti opevnenia: schodisková prístavba k Hornej bráne (resp. aj k Dolnej a Pezinskej) a možno bastión pri Hornej bráne (potvrdi architektonicko-historický výskum).

Zmeny v nasledujúcom období už nezaraďujeme do stavebných etáp mestského opevnenia, nakoľko jeho funkcia zanikla. Možno hovoriť iba o stave zachovaných konštrukcií bývalého opevnenia v danom období:

Stav zachovaných častí bývalého opevnenia v 18. storočí:

Niektoré objekty boli prestavané, začala sa zasýpať priekopa. Na mieste pôvodných mostov boli vymurované nové barokové mosty (pravdepodobne s tehlovými klenbenými poľami), v pôvodnej alebo pozmenenej dĺžke a polohe.

Stav zachovaných častí bývalého opevnenia v 19. storočí:

Bola asanovaná Pezinská (1874) a Dolná brána (1882). Východne od Hornej brány bol v opevnení vytvorený prieraz pre cestu. Dokončilo sa zasypávanie priekopy – na jej mieste začala vznikať nová zástavba, podobne ako aj v manipulačnom priestore pri bránach zo strany od mesta – vyformovali sa hradbové uličky pri bránach. Opevnenie sa začalo perforovať otvormi (vstupy, vjazdy).

Stav zachovaných častí bývalého opevnenia v 20. storočí:

Pokračovala asanácia niektorých častí hradobného múru. Hradobná ulička pri Hornej bráne, ako aj ďalšie priestory zvnútra aj zvonka hradobného múru boli ne-

¹⁸ GOJDIČ, Ivan – BAROKOVÁ, Dagmara – BUDAY, Peter. *Modra, Kostol sv. Štefana kráľa a mestská veža. Architektonicko-historický výskum*. Bratislava, január 2012.

primerane zastavané. Niektoré časti mestského opevnenia boli obnovené.

V súčasnosti je z celkovej pôvodnej pôdorysnej dĺžky 2 300 metrov zachovaných približne 1 685 metrov hradobného múru (73 %), valcová bašta a Horná brána.

Metodika spracovania

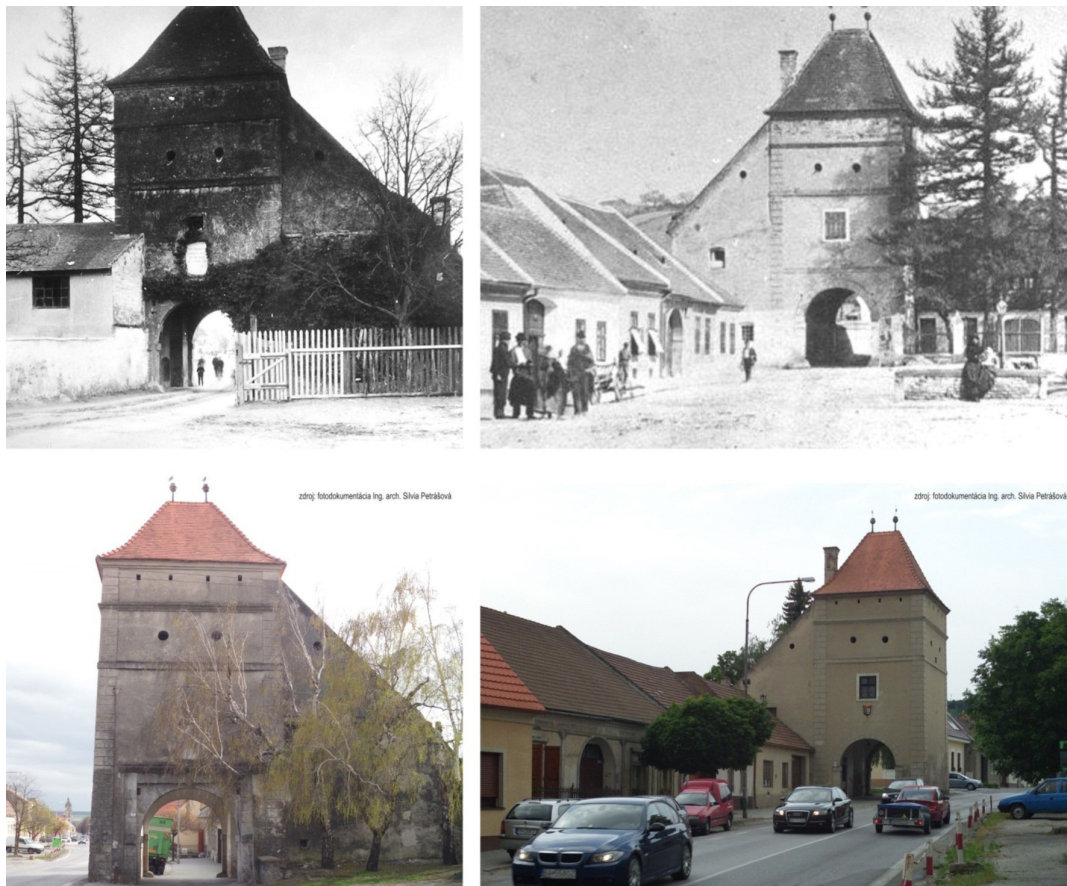
V prvej časti boli digitalizované všetky grafické, fotografické a textové materiály vypracované v roku 1982. Súčasťou bolo aj zozbieranie dostupných historických vyobrazení mesta a mestského opevnenia. Študenti z FiF UK v Bratislave boli rozdelení do skupín. Získavali a spracovávali textové materiály formou referátov s obrazovou prílohou podľa vopred pripravenej mustry, čím vznikla kompaktná sumarizácia dostupných informácií. Zároveň tak nadobudli prehľad o riešenej problematike a na konci semestra referovali poznatky formou prezentácie. Ďalším krokom by mal byť návrh systému prezentácie mestského opevnenia, čo však zatiaľ vzhľadom na stupeň rozpracovania zadania a časové limity nebolo možné. Počíta sa s ním v budúcnosti, ideálne so študentmi vyššieho ročníka príslušného odboru.

Študenti FA STU digitalizovali výkresovú dokumentáciu. Existujúce úseky opevnenia boli v roku 1982 rozdelené na niekoľko častí, čo však nezodpovedalo deleniu na funkčné časti opevnenia a navyše pohľady z interiérovej a exteriérovej strany neboli vždy delené na miestach delenia pôdorysu. Táto situácia viedla k prerozdeleniu opevnenia na nové úseky tak, aby bol systém kompatibilný s už vyhotovenými zameraniami, terminológiou pamiatkarov a zároveň spĺňal požiadavky na logickú čitateľnosť a systematiku pripravovaného elaborátu. Vznikla schéma mestského opevnenia, podľa ktorej sú už jednotne pomenované všetky časti opevnenia vrátane jeho zaniknutých častí. Tak bolo vytvorených osem úsekov pôdorysu (prvý je severný s jedinou zachovanou bránou MO, ostatné nasledujú v smere hodinových ručičiek) a 16 úsekov pohľadov (každý úsek pôdorysu má svoj interiérový a exteriérový pohľad). Prvú časť uzatváralo zozbieranie mapových podkladov mesta z rôznych časových období.

V druhej časti bolo možné začať so systematickou prácou:

Prvá katastrálna mapa pochádza z roku 1851 a zachytáva stav pred spomínanou asanáciou mestských brán. Je pomerne presná, preto bola preložená so súčasnou digitálnou katastrálnou mapou. Na základe toho bolo možné určiť priebeh zaniknutých konštrukcií, zmeny v zástavbe mesta, vďaka čomu boli objavené a identifikované hradbové uličky, mestská veža ako súčasť Kostola Štefana kráľa, časti priekopy, potoky, ktoré ju pravdepodobne napájali, barokové mosty vedúce k bránam mestského opevnenia a ďalšie stopy, ktoré pomohli objasniť množstvo situácií. Ďalej boli v teréne identifikované jednotlivé existujúce časti, vytvorená ich fotodokumentácia a následná komparácia s historickými vyobrazeniami. Z porovnaní jasne vidieť premeny mesta a jeho opevnenia, čím sa 2D informácie z historických mapových podkladov preniesli do 3D informácií (obr.6).

Komparácia fotodokumentácie historickej situácie (mestská brána plnila svoju pôvodnú funkciu) a súčasnosti (mestská brána neplní svoju pôvodnú funkciu).

Obrázok č. 6: Horná brána – pohľad z exteriéru MO a z interiéru MO

Horná brána sa dostala do nových súvislostí. Zanikla hradobná ulička – prieluka medzi bránou a mestskou štruktúrou domov bola zastavaná. Naopak, časť opevnenia s príľahlým objektom ustúpili novej cestnej komunikácii. Dôležitým krokom bola aktualizácia zamerania z roku 1982. Prebehla v úzkej spolupráci s Mestským úradom Modra od marca do mája 2012 a bola konzultovaná so zodpovedným metodikom KPÚ Bratislava Ing. arch. Ivanom Staníkom. Vytipoval javy, ktoré bolo potrebné zaznačiť do dokumentácie pre dosiahnutie potrebného množstva základných informácií pre ďalšie stupne projektovej dokumentácie.

Študenti dostali od mesta služobné preukazy, na základe ktorých boli oprávnení dokumentovať celý hradobný systém, zameriavať detaily a objekty v jeho blízkom okolí a fotografovať. Zároveň bol každý majiteľ parcely príľahlej mestskému opevneniu oboznámený listom o prebiehajúcej akcii. Aktualizácia prebiehala po etapách, navštívených bolo 94 pozemkov zo 110. Získané poznatky študenti digitálne spracovali. Výsledkom bola fotodokumentácia súčasného stavu a vytvorenie ďalších dvoch typov výkresov: výkres stavebných úprav 1982 – 2012 a výkres súčasného stavu 2012 (aktualizácia výkresovej dokumentácie z roku 1982) so zaznačením javov.

Jedným zo základných problémov takto rozsiahlej dokumentácie bolo zabezpečiť jej dostatočnú prehľadnosť a zrozumiteľnosť, lebo sa počítalo s jej dlhodobým využívaním projektantmi, mestskými pracovníkmi aj pamiatkarmi. Preto bol vytvorený systém, ktorý koordinuje čítanie výkresovej dokumentácie, aj prácu s fotodokumentáciou. Vychádzalo sa z delenia na úseky 1 až 8. Každý pohľad úseku

spracované podľa terénneho výskumu FA STU v BA: marec - máj 2012

Obrázok č. 7:

Mapa delenia opevnenia na úseky a podúseky

pôdorysu (interiérový aj exteriérový) bol rozdelený na ďalšie podúseky. Z exteriérovej strany nebol problém s prístupom k opevneniu, preto jednotlivé podúseky obsahujú súvislejšiu časť pohľadu. Z interiérovej strany sú pozemky pri mestskom opevnení časťou súkromných záhrad, preto sú pohľady delené hraničnými plotmi na menšie podúseky. Označené sú veľkými písmenami. Celkové označenie podúseku potom vyzerá napríklad takto: 3Di (číslo „3“ znamená, že sa nachádza v treťom úseku pôdorysu opevnenia. „D“ je názov obytného dvora a „i“ znamená, že je to interiérový pohľad).

Kvôli ľahšej orientácii bola vytvorená prehľadná mapa (obr. 7), ktorá obsahuje delenie na úseky a podúseky. S danou mapou je kompatibilná aj tabuľka, ktorá obsahuje typologické pomenovanie jednotlivých častí, označenie podúsekov, ich adresu, prislúchajúce parcelné čísla a poznámku. Služi najmä na doplnenie in-

formácií o situácii a ako podklad pre ďalšiu aktualizáciu materiálu.

Elaborát obsahujúci spomínané súčasti bol odovzdaný ako prvá etapa predprojektovej prípravy mestu Modra. Následne bola spracovaná Sumarizácia stavebného vývoja mestského opevnenia Modra¹⁹ a Statický prieskum pre urbanistický koncept obnovy²⁰ doplnený o prehľadnú mapu objektov v dotyku s opevnením a ich materiálovou skladbou. Študenti spracovali perforácie mestského opevnenia (vstupy a vjazdy) vytvorením prehľadnej mapy s ich situovaním, veľkosťou, typom ostenia a typom výplne. K nej bola vyhotovená fotodokumentácia a návrhy možných úprav nevyhovujúcich otvorov, prípadne vznikajúcich nových otvorov. Všetky tieto materiály sú podkladom pre vypracovanie možných variantov prezentácie mestského opevnenia s príľahlými priestormi ako podkladu pre stanovenie rámcovej metódy obnovy.

Študenti sa vďaka tejto práci stali účastníkmi procesu prezentácie architektonického dedičstva, získali kontakt s odborníkmi z praxe, skúsenosť z tímovej práce

¹⁹ GREGOROVÁ, Jana: Ref. 16.

²⁰ KOHÚT, Vladimír. *Modra – hradby. Predprojektová príprava pre začatie obnovy NKP mestského opevnenia v Modre. Statický prieskum pre urbanistický koncept obnovy.* Bratislava, december 2012.

a mali možnosť identifikovať historické súvislosti v teréne, vďaka čomu nadobudli pomerne komplexný prehľad o typológii renesančného opevnenia mesta v malokarpatskej oblasti.

Preparation of documentation for the general reconstruction of city fortifications in Modra: A case study in cooperation between FA STU and FA CU

Summary

Protection of movable and immovable cultural heritage and safeguarding of movable evidence of natural and social development have been one of the priorities of Slovak society for more than 150 years. Last five decades have seen an increase in the development of specialized education in the area of cultural heritage. The Faculty of Architecture of the Slovak Technical University (FA STU) was the first to establish a department dedicated to the preservation and protection of cultural heritage, the Department of Protection and Development of Conservation Areas in early 1990s. The Faculty of Civil Engineering (FCE STU) subsequently set up a specialized Artifact Restoration Studio (attached to the Department of Architecture) which also provides support for teaching and research and then FCE STU created a dedicated Cultural Heritage Restoration Center. In 2006, the Faculty of Arts at the Comenius University (FA CU) first opened a program in museum studies and cultural heritage management. This program, now in its fifth year, features a course in the presentation of artifact collections taught in conjunction with FA STU which aims to familiarize the students with various ways of presenting and displaying various types of artifacts and other objects preserved in museum collections. One of the central points of the course is the preparation of a proposal for a real-life project which typically involves the application of both types approaches. In 2012, students of FA STU and FA CU who signed up for the course took part in one such project, the aim of which was to prepared comprehensive documentation for the general restoration of the city fortifications in Modra. Team 1 consisting of FA STU students digitized archival blueprints and compared the state of the fortifications recorded in them to the current state of the structures as well as the available historical records. FA CU students were split into several teams each of which compiled a report (including detailed photo documentation) on one section of the fortifications. These reports (submitted and graded as term papers) were then combined into a comprehensive overview on the current state of the city fortifications which will then be used to analyze and propose a suitable form of presentation for the fortifications as an object of historical and cultural significance. In addition to making a significant contribution to the preservation of cultural heritage, this course has provided the students with invaluable theoretical and practical experience.